

Çalışma türü / Study type: Kitap incelemesi / Book Review

Arş. Gör. Halil Arslan
Artvin Çoruh Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, halil.arslan@live.com

Münir H. Bayatlı (2009). **Kur'an'da Savaş Olgusu**, Araştırma Yayınları, Ankara, 140 sayfa.

Kur'an'da Savaş Olgusu, Münir H. Bayatlı'nın Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde Prof. Dr. İdris Şengül yönetiminde 2008 yılında bitirdiği doktora çalışmasının kitaplaşmış halidir. Çalışma Kur'an'ı Kerim'de savaş olgusunu ele almayı amaçlamaktadır. Kur'an'ın konu edindiği savaşlardan yola çıkarak Müslümanların savaş karşısındaki tavırları vuzuha kavuşturulmak istenmiştir. Ayetler bağlamında Müslümanların savaş hukukuna değinilerek savaş algısının farklılığı gösterilmek istenmiştir. Araştırma Yayınları'nca 2009 yılında yayınlanan kitap önsöz, giriş, üç bölüm, sonuç ve kaynakçadan oluşmaktadır.

Yazar girişte savaş olgusu ele alarak konuya başlamaktadır. Tarihte savaşın bir olgu olarak hep var olduğunu ve tarih devam ettikçe de var olacağını ifade eden (s. 9) müellif, savaşlarda bireysel davranmanın yerini birlikteliğin almasıyla savaş kayıplarının ve buna bağlı olumsuzlukların çok fazla arttığını rakamlar vererek göstermektedir (s. 10).

Giriş bölümünün ikinci alt başlığı 'Cahiliyede Savaş'tır. Bu başlık altında 'cahiliye' kavramını vuzuha kavuşturan Münir H. Bayatlı; tarihte cahiliye Araplarının sert tutumlarını, Araplarda kabile taassubunu ve Arapların sahip oldukları özelliklere de sırasıyla değinmiştir. Bu kısımda en dikkat çekici şey cahiliye devrinde şiddet olaylarının büyümesinde 'İster zalim ister mazlum olsun sen yine de kardeşine yardım et' düşüncesi olduğunun altı çizilmekte ve bu düşüncenin Hz. Peygamber tarafından tashih edildiği ifade edilmektedir (s. 16-17).

Giriş bölümü İlahi Dinlerde Savaş alt başlığıyla devam etmekte, bu başlık altında ise Mevcut Eski Ahit'te (Tevrat ve Zebur) Savaş, Mevcut Yeni Ahit'te Savaş ve Kur'an'ı Kerim'de Savaş başlıkları altında mezkûr kitaplardaki savaşla ilgili ayetler sıralamaktadır. Buradan Eski Ahit'te 'kılıç' kelimesinin toplam 294,

‘savaş’ kelimesinin ise 658 defa zikredildiği (s. 21); Yeni Ahit’te ‘kılıç’ kelimesinin 25, ‘savaş’ kelimesinin 31 kez zikredildiğini öğreniyoruz (s. 21). Kitapta, Kur’an-ı Kerim’de savaş alt başlığı altında İslam’ın savaşa yaklaşımı ayetler bağlamında ele alınmakta ‘başta bazı oryantalistler olmak üzere batılıların ve batıyı taklit edenlerin İslâm’a saldırmak için ileri sürdükleri iddiaların’ yanlışlığı ifade edilmektedir. (s. 23)

Eserde I. Bölüm olan *Kur’an’da ve Asr-ı Saadette Savaş Olgusu* ile savaşla ilgi Kur’an’daki terimlere eğilmektedir. Yazar “**cihad, nefir, kıtal ve harp**” kelimelerini Kur’an ayetlerinden çıkartıp tek tek altbaşlıklar altında ele almakta ve cihad ve nefir kelimelerinin İslam Savaş hukuku terimi olduğu ve başka dinler tarafından kullanılmadığını söylemektedir. Yazar savaşla ilgili bazı kavramların görmezden gelinip cihad kavramı etrafında Müslümanların mücadelecî yapısının törpülenmek istendiği ve böylece savunmacı bir üslupla *‘İslam’ın gerçekten şiddetten uzak olup, barış ve hoşgörüden yana bir din olduğu’* savunmasının yapılr hale geldiğini söylemektedir (s. 31). İlk bölümünde daha sonra “*Şarta Bağlı Savaş İzni*” ele alınmaktadır. Bu başlık altında yazar öncelikle Mekke’de savaşa izin verilmemesini, Mekke’nin bu özel durumunu ayet ve tarihi olaylarla açıklamaktadır. İkinci olarak “*Medine’de Şarta Bağlı Savaş İzni*” üzerinde durulmakta, “*Savaşın Kıyamete Kadar Müslümanlara Farz Kılınması*” ayrı bir başlık olarak söz konusu edilmektedir. Bölümün üçüncü ve son alt başlığı ise “*Kur’an’da Zikredilen Gazvelerin Tahlil ve Değerlendirilmesi*”dir. Bu kısımda Kur’an’ın gazvelerden bahsetmesinin temel amacı ele alınmakta ve sırasıyla gazvelerin zikredildiği sureler tek tek sıralanmaktadır. Bu ele alıştan sonra gazveler bir de tarihi cereyanına göre bahse konu edilmektedir. Yazar burada Hudeybiye Antlaşması’ndan bahsederken İbnü’l Kayyim’dan naklen uzun uzun bu antlaşmadan çıkabilecek fıkhi hükümleri saymıştır (s. 60-61). Bu bölümü bitirirken müellif Müslümanların yaptıkları ilk savaşlardaki şehit sayılarını verip 1618-1648 yılları arasında Avrupa’da meydana gelen ‘Katolik-Protestan’ savaşlarında Orta Avrupa insanların %30’unun katledildiğine değinip iki medeniyetin savaştan kasıtlarının karşılaştırmasını yapmaktadır.

Kitabın II. Bölümü, ‘*Kur’an’da Savaşın Meşruiyeti*’ olarak isimlendirilmiş ve İslam’da savaşa sebep olabilecek sebepler üzerinde durulmuştur. Burada, Kur’an’ın “*savaşlarda acımasız cinayetlerin yaşanmaması ve dünyevi nedenlere dayalı savaşların çıkmaması için semavi veya insani kanunlarda benzeri*

bulunmayan bir savaş hukuku getirdiği” ifade edilmiştir (s. 65). Konu kafirlere karşı yapılan savaşın nedenleri ve Müslümanların kendi içerisinde yaptıkları savaşların nedenleriyle devam ettirilmiştir. Kafirlere karşı yapılan savaşların nedenleri arasında karşı tarafın yani kafirlerin saldırması, davete engel olan durumları bertaraf etmek, güçsüz Müslümanların maruz kaldığı zulme engel olmak, fitne, inanç özgürlüğünü teminat altına almak, antlaşmaları bozanlarla yapılan savaşlar ve Müslüman olmayanlara karşı yapılan saldırıları engellemek olarak sıralanmıştır. Kafirlerle yapılan savaşın nedenleri, ayetler ve ayetlerin meali, gerekli yerlerde tefsirlerden yapılan alıntılarla izah edilmiştir. Seçilen bu başlıklarda yapılan vurgu “*savaşın, beşeri ilahları kulluk makamına indirmek ve insanları kullara kulluk yapmaktan kurtarıp hürriyetlerini geri vermek için yapılır*” (s. 73) şeklinde özetlenebilir.

Bölümün “*Müslüman Toplum İçinde Çıkan Savaş Nedenleri*” kısmında ise savaşın nedenleri; düzeni bozmak, irtidat ve bir ictihada dayanarak yapılan savaş olarak gösterilmiştir. Bu bölüm için son olarak “*Kur'an'ın Meşru Müdafaa Savaşına Katılmak İçin Kullandığı Üslup*” ele alınmıştır. Kur'an'dan alınan, konunun mahiyeti itibarıyla psikolojik olarak savaşa teşvik eden ve savaşa katılmayanları zemmeden ayetlerle savaş katılmaya teşvik ve savaşa katılmayanları azarlamak vuzuha kavuşturulmuştur.

Eserin III. Bölümü “*Kur'an Hükümleri Çerçevesinde Savaş Öncesine ve Savaş Haline Bakış*” olarak adlandırılmıştır. Savaşa hazırlanmak sadedinde savaşa psikolojik hazırlık, ordu hazırlamak, orduyu fitneci unsurlardan arındırmaksöz konusu edilmiştir. Savaş öncesi için nöbet beklemek (ribat) ve haberleşmenin gizliliği ayet ve hadisler çerçevesinde işlenmiştir.

Bayatlı asıl ayrışmanın savaş esnasında olan tavır olduğunu ifade etmektedir. Bu konuyu Kur'an'dan verdiği örneklerle savaştan kaçmamak, insan haklarına uygun davranmak, savaşmayanlarla harbe girilmemesi, ekili ve yapılı yerlere zarar vermeme ve barışı kabul etme gibi konularla Kur'an'ın savaş olgusuna yaklaşımındaki farklılığı ortaya koymaktadır. Üçüncü bölümün son alt başlığı “*Savaşa Dair Özel Hükümler*”dir. Burada da savaş halinde engelli ve hastaların durumu, savaşta namaz kılmak, haram aylarda savaşmak, Kabe'de savaşmak, silahını bırakanlarla savaşmamak gibi konular ele alınmaktadır.

Münir Hasan Bayatlı eserin sonuç kısmında “*savaşla ilgili ayetlerin, kelime kökeni 'S-L-M' yani barış olan İslam'ın hoşgörüsü ve müsamaha*

çerçevesindeki bir anlayışını nasıl inşa ettiğini göstermeye çalıştığımız” dediği, özetlediğimiz şu sonuçlara ulaştığını söylemektedir: Kur’an-ı Kerim savaşı şartları olgunlaştığında bir zorunluluk olarak görür. Haddi aşmamak için savaş için de belli sınırlar belirleyen İslam bunu Mekke’nin Fethi gibi onlarca olayda Peygamberimiz (sav) vesilesiyle göstermiştir.

Müellif nefir, kıtal, harp gibi kavramları da ihmal etmeden özellikle cihad gibi savaş ile ilgili kavramları açıklamış ve cihad’ı karşı savaş olarak tavsif edip şartlar olgunlaştığında cihadın farz olduğunu ifade etmiştir (s. 138).

Yazar kitabın son paragrafında İslam Dini’nin müntesipleri olarak dünya barışının tesisinde eserde işaret edilen ilkelerin hayata geçirilmesinin elzem olduğunu ifade etmiş ve kitabın bu ulvi gaye için küçük de olsa atılacak mukaddes bir değer taşıdığını ifade etmiştir.

Genel bir değerlendirmede bulunacak olursak eserin Kur’an’da savaş olgusunu kavramların çerçevesini çizip ayetler bağlamında ortaya koyduğu söylenebilir. Kitapta savaşın sebepleri, savaş esnasında uyulması gereken kurallar, savaşla alakalı özel durumlar Kur’an bağlamında ele alınmaktadır. Müellifin yakın coğrafyamızda, Irak’ta yaşanan bir savaşın birinci dereceden gözlemcisi olması hasebiyle kitabın farklı yerlerinde sık sık Amerika’nın Irak işgalini ve bir yerde de Filistin sorununa değinmesi ve okuyucular için cevabı zor sorular sorması çalışmayı daha dikkat çekici bir noktaya taşımaktadır. Bunlarla beraber kitap Kur’an’da Savaş Olgusu başlığına uygun olarak savaşla ilgili ayetlere, Kur’an’ın savaş olgusuna nasıl baktığı ile ilgili bir başvuru kaynağı olabilir. Müslümanların yaşadığı coğrafyanın ve sosyal siyasi ekonomik durumlarının büyük bir bileşeni olan savaş olgusunun her açıdan ele alınması önem arz etmektedir. Çalışma bu alanda göz ardı edilmemesi gereken bir çalışmadır.

Tüm bunların yanı sıra kitabın kendini “*Kur’an’da*” diye sınırlandırmış olsa bile günümüz için de savaş olgusuyla alakalı bir takım ipuçlarını da vermesi vermesini beklemek çok büyük bir beklenti olarak görülmemelidir. Güncelle kurulması gereken irtibat konusunda çalışmanın eksikleri bulunduğu söylenebilir.

Kitapta, tezi olduğu gibi alıp basmaktan kaynaklanan bazı eksiklikler göze çarpmaktadır. Mesela kitapta kitabın kendine yapılan atıflar için verilen sayfa numaraları yanlıştır. Bundan tezin kitaplaştırılırken olduğu gibi kitaplaştırıldığı

bir kontrole tabi tutulmadığı anlaşılmaktadır (s. 32 ve s. 123). Bunun yanı sıra “*Kur'an-ı Kerim*” gibi bazı ifadelerin yazımında kullanım birliği sağlanmamıştır. Bazı ayetler dipnotta “*ilgili ayet*” diye işaretle yetinilerek verilmiştir bu kullanımda da bir birliktelik eksikliği bulunmaktadır. Birkaç yerde de harf düşmeleri görülmektedir. Son olarak kitapta kullanılan kısaltmalar tablosu verilmesi de uygun düşerdi.

Halil Arslan

Artvin Çoruh Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri ABD, Kelam ve İslam Mezhepleri Tarihi Araştırma Görevlisi; Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Doktora Öğrencisi, halil.arslan@live.com

